

## บทคัดย่อ

โครงการ รูปแบบการแก้ไขปัญหาค่าใช้จ่ายในการปลูกมันสำปะหลังเพื่อลดผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและพื้นที่ทำอยู่หากินของคนกะเหรี่ยงบ้านกองม่องทะ ต.ไล่โว่ อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย คือ ๑) เพื่อศึกษาบริบทชุมชน ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม การใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ และการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตที่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและพื้นที่ทำอยู่หากินของคนในชุมชน ๒) เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ชุมชน สถานการณ์การใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาการปลูกมันสำปะหลังที่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและพื้นที่ทำอยู่หากินของคนในชุมชน ปัจจัย / เงื่อนไข และสาเหตุของปัญหาอย่างมีส่วนร่วม ๓) เพื่อค้นหาแนวร่วมในการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตและรูปแบบการแก้ไขปัญหาค่าใช้จ่ายในการปลูกมันสำปะหลังที่เหมาะสมเพื่อลดผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและพื้นที่ทำอยู่หากินของคนในชุมชนอย่างมีส่วนร่วม โดยมีขอบเขตการศึกษาที่บ้านกองม่องทะ ต.ไล่โว่ อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี วิจัยดำเนินงานแบ่งออกเป็น ๒ ส่วนหลัก ๆ คือ ส่วนที่ ๑ การสำรวจและเก็บข้อมูลการปลูกมันสำปะหลังในพื้นที่หมู่บ้าน การตรวจวิเคราะห์ดินในแปลงที่เคยปลูกมันสำปะหลัง และตรวจวิเคราะห์น้ำในลำห้วยสายหลักของหมู่บ้าน พร้อมทั้งจัดเวทีนำเสนอ แลกเปลี่ยนข้อมูล และส่วนที่ ๒ การจัดทำแปลงสาธิตโดยใช้แนวทางเกษตรยั่งยืน และปลูกพืชทดแทน เช่น ไม้กิมชุง พร้อมทั้งหาแนวร่วมในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการผลิต

ผลการวิจัย พบว่า การปลูกมันสำปะหลังที่บ้านกองม่องทะ เกิดจาก ๒ ปัจจัยหลัก คือ ๑) การลดรอบไร่หมุนเวียนอันเนื่องมาจากความเข้มงวดของกฎหมายเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรซึ่งมีความเห็นต่างในการทำไร่หมุนเวียนของชาวบ้าน และเข้มงวดมากขึ้นภายหลังการประกาศเป็นพื้นที่มรดกโลก ๒) ความเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและเศรษฐกิจที่บีบรัดให้ชาวบ้านต้องปรับเปลี่ยนวิถีการผลิต เช่น การศึกษาของบุตรหลาน รวมถึงความต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น โทรศัพท์ เครื่องเล่นซีดี จานดาวเทียม ฯลฯ ที่เพิ่มภาระค่าใช้จ่ายให้กับแต่ละครอบครัวซึ่งการทำไร่หมุนเวียนไม่สามารถตอบสนองรายจ่ายเหล่านี้ได้ ทั้งนี้เหตุที่บ้านกองม่องทะเกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและเศรษฐกิจเร็วกว่าหมู่บ้านอื่นด้วยเป็นเพราะเส้นทางเข้าออกหมู่บ้านมีความสะดวก การพัฒนาเส้นทางทำได้โดยง่าย ภายในหมู่บ้านกองม่องทะจึงเริ่มมีการปลูกมันสำปะหลังเพื่อเป็นรายได้มาตั้งแต่ปี ๒๕๔๘ และปลูกเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ด้วยมีรถขนส่งถึงหมู่บ้าน จนกระทั่งปัจจุบันมีพื้นที่ปลูกโดยรวมแล้วกว่า ๒๐๐ ไร่ รวมจำนวน ๑๕ แปลง ซึ่งการเข้ามาของมันสำปะหลังที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นนี้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนและสภาพแวดล้อม เช่น ตลิ่งริมห้วยทรุดตัวส่งผลกระทบต่อพื้นที่แหล่งอาหารตามธรรมชาติ การพังทลายของหน้าดินในบริเวณที่ลาดเชิงเขา ปัญหาดินแห้งและแกร่งด้วยขาดความอุดมสมบูรณ์จากการใช้ปุ๋ย ฆ่า สารเคมีต่าง ๆ เพื่อปรับปรุงบำรุงดิน และเพิ่มผลผลิตซึ่งตามมาด้วยปัญหาหนี้สินจากค่าใช้จ่ายในภาคการเกษตร

ภายหลังการเก็บข้อมูลและสะท้อนผลวิจัยในเวทีจึงได้มีการจัดตั้งกลุ่มภายในหมู่บ้านเพื่อปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิต โดยใช้รูปแบบแปลงสาธิตของทีมีวิจัยที่ท่าเกษตรยั่งยืนเป็นตัวอย่าง ซึ่งได้ใช้ไม้กิมชุงเป็นต้นนำปลูกทดแทนมันสำปะหลังในการสร้างรายได้เบื้องต้น และได้เพาะพันธุ์ไม้กิมชุงเพื่อแจกจ่ายให้แก่ชาวบ้านที่เคยปลูกมันสำปะหลังและต้องการปรับเปลี่ยนจำนวน ๘ ราย รวมทั้งสิ้น ๒๐ ไร่ ปัจจุบันโครงการวิจัยได้ขยายผลอย่างต่อเนื่องจากผลผลิตในแปลงสาธิตที่ออกสู่ตลาดทำให้มีผู้ที่สนใจและเข้าร่วมโครงการมากขึ้น แต่ด้วย

จำนวนต้นพันธุ์ที่ไม่เพียงพอต่อความต้องการแม้จะได้เพิ่มเรือนเพาะชำอีก ๑ เรือน ทางทีมวิจัยจึงจำเป็นต้องพิจารณาผู้ที่มาขอรับพันธุ์ไม้โดยมีหลักเกณฑ์ว่าต้องปลูกในพื้นที่มันสำปะหลังและต้องนำต้นพันธุ์มาคืนภายในระยะเวลา ๒ ปีหลังจากลงปลูกและ ไม้ขยายผลเพื่อแจกจ่ายให้กับผู้ที่สนใจต่อไป ขณะเดียวกันได้ขอความคิดเห็นจากหัวหน้าเขต ๑ ท่งใหญ่ นครสวรรค์ ในกรณีที่มีหน่อไม้ไผ่กิมซุงเพิ่มขึ้นและต้องการนำออกขาย ซึ่งหัวหน้าเขต ๑ ได้ให้คำแนะนำว่าควรขึ้นทะเบียนผู้เข้าร่วมโครงการ ๑ ทั้งหมดและเก็บข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ปลูก จำนวนต้น และผลผลิตในแต่ละปี เพื่อป้องกันการนำหน่อไม้ไผ่ป่าเข้ามาปะปน และผลจากการวิจัยที่พบว่า การปลูกมันสำปะหลังในบางพื้นที่ปัจจุบันปลูกอยู่ในพื้นที่ที่เคยเป็นนาข้าวซึ่งอยู่ใกล้กับลำห้วยจึงนำไปสู่ข้อเสนอแนะให้มีการรักษาพื้นที่นาอยู่หากินภายในหมู่บ้าน เช่น การตั้งกฎระเบียบการปลูกพืชบริเวณริมน้ำโดยให้ห่างจากตลิ่งประมาณ ๓-๕ เมตร

### ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ด้วยการวิจัยในครั้งนี้มีเป้าหมายเพื่อลดการปลูกมันสำปะหลังในพื้นที่บ้านกองมั่งทอง จึงต้องหาทางออกโดยการปลูกพืชทดแทนซึ่งต้องเป็นพืชเศรษฐกิจที่สามารถสร้างรายได้และไม่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและพื้นที่นาอยู่หากินของชาวบ้าน ซึ่งการวิจัยในครั้งนี้ใช้ไม้ไผ่กิมซุงเป็นตัวเดินเรื่อง แต่การปลูกไม้ไผ่กิมซุงเพียงอย่างเดียวยังไม่ใช่เป้าหมายของความยั่งยืน การทำวิจัยในครั้งต่อไปจึงควรต่อยอดองค์ความรู้จากแปลงไม้ที่ปรับเปลี่ยนแล้ว ให้มีการใช้ประโยชน์ได้อย่างหลากหลาย เช่น การปลูกพืชสมุนไพรเสริม หรือพัฒนาให้เป็นสวนผสมผสานโดยการปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อลดต้นทุนในการผลิตและสร้างความยั่งยืนให้กับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม